

גדר סחוס האוזן לענין מומי בהמה

הקדמה

בפרשת 'אמור' שבספר ויקרא למדנו שכהן שיש בו מום פסול מלעבוד בבית המקדש (ויקרא כא, טז-כד), וכן שבהמה שיש בה מום פסולה להקרבה (שם כב, יז-כה). במשנת מסכת בכורות נמנו המומים הפוסלים את האדם והבהמה. כאשר היה בית המקדש קיים היתה לדינים אלה משמעות רבה. כל כהן המבקש להתחיל לעבוד עובר בדיקה מדוקדקת שאין בו מום הפוסל אותו מלעבוד על גבי המזבח, וכל בהמה המוקרבת לגבי המזבח מבוקרת אם היא ראויה להקרבה לפני ה'.

גם בימינו, שלצערנו אין לנו בית מקדש, עדיין יש לדינים אלה נפק"מ למעשה. מדין תורה כל בכור זכר של בהמה טהורה הנולד לבעלים ישראל, ניתן לכהן והוא צריך להקריב אותו על גבי המזבח ואוכל אותו בירושלים כדין קדשים קלים. אולם, אם נפל בבכור מום, הוא כבר אינו ראוי להקרבה, ומותר לכהן לשטו ולאכלו בכל מקום כדין חולין גמורים. עם זאת, אסור לו לנהוג בו מנהג ביזיון ולמכור את בשרו במשקל. כל זה בבכור בהמה השייכת לישראל, אך אם הבעלים מוכר חלק מן הבהמה המבכירה לגוי, נפטרת הבהמה מן הבכורה.

בשו"ע¹ פסק למעשה: 'בזמן הזה, מצוה לשתף עם העובד כוכבים קודם שיצא לאויר העולם, כדי לפטרו מהבכורה'. כך נהגו בכל הדורות, אך לעיתים קורה שהבעלים שוכח למכור את הבהמה, או שלא היה מודע למצווה, ונולד בעדרו בכור קדוש. במקרים כאלו נשאלו הפוסקים אלו מומים מתירים את הבכור.

מומי האוזן

שנינו במשנה בפרק חמישי של מסכת בכורות (בבלי לו, א):

על אלו מומין שוחטין את הבכור: נפגמה אזנו מן החסחוס, אבל לא העור. נסדקה, אעפ"י שלא חסרה. ניקבה מלא כרשינה, או שיבשה. איזהו יבשה כל שתנקב ואינה מוציאה טיפת דם, ר' יוסי בן המשולם אומר: יבשה שתהא נפרכת.

המשנה אומרת שפגימה באוזן אינה פוסלת בעור אלא בסחוס (חסחוס). הסחוס מופיע פעם נוספת במשנה במסכת פסחים (ז, יא):

כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך וראשי כנפים והסחוסים.

הרמב"ם בפירוש המשנה מפרש: 'הסחוסים' - מיני עצמות רכים כאותן שבראש הכתף.² מהרמב"ם רואים שסחוס הינו כינוי כללי לעצמות רכות.

¹ יו"ד שכ, ו.

² כך הוא בתרגומים הישנים, ובתרגומים החדשים אינו.

מבנה אוזן האדם

באוזן האדם ניתן לזהות ארבעה חלקים שונים. בתחתית האוזן ישנו עור רך הנקרא בלשון חז"ל 'אליה'. מהאליה נמשכת רצועת עור שמקיפה את כל החלק הסחוסי של האוזן (בתחילתה יש לה עובי מסוים ולאחר מכן היא נהפכת לעור בעלמא שמקיף את הסחוס). הסחוס של האוזן מתחלק לשנים. סמוך לנקב האוזן יש סחוס קעור, ובחלקו העליון הוא מתקפל אחורה ויוצר חלק נוסף שמקיף את החלק הקעור. החלק הקעור קשה יותר מהחלק שמקיף אותו.

כשמנסים להגדיר מהו סחוס ומהו עור עולות כמה אפשרויות:

א. יתכן שרק החלק הקעור שבאוזן נחשב סחוס כיון שהוא הכי קשה, והחלק העליון של הסחוס ייקרא עור (וגם האליה).

ב. אפשר לומר שכל החלק שהוא לא עור ממש, נחשב סחוס, ורצועת העור שנמשכת מהאליה נחשבת עור.

ג. יתכן שכל העור שמקיף את הסחוס ידון כסחוס כיון שהוא מקיף אותו, וכשהמשנה אמרה שאין מומים בעור היא התכוונה דוקא לאליה.

אוזן הבהמה

המבנה של אוזן הבהמה הינו מעט שונה מאוזן האדם. בתוך נקב האוזן יש לבהמה סחוס קשה ועבה שמרגיש כמו בליטה (בלשון הפוסקים - 'מחיצה'). לאחר מכן מתחילה האוזן לצאת מתוך הראש, בתחילה היא סגורה מכל הצדדים ולאחר מכן היא נפתחת מצד אחד. בהתחלת האוזן יש גם כן קושי. מכיוון הנקב יוצאים ורידים לאורך האוזן שנראים כמו פסים, ומסתיימים בערך בשני שלישי האוזן. בערך מהמקום בו הפסים נגמרים מתחילה האוזן להיות חלשה יותר ומתחיל לגדול שם שער, ובגדיים במקרים רבים האוזן מתקפלת אחורה. עד סוף האוזן יש סחוס אך הוא גמיש מאוד.

יש כמה אפשרויות להבין מהו הסחוס ומהו העור באוזן הבהמה:

א. אפשר לומר שכיון שיש סחוס לכל אורך אוזן הבהמה, האוזן כולה נחשבת מהסחוס לענין מומים ורק שפת האוזן ממש נחשבת עור.

ב. אפשר לומר שעד המקום בו נגמרים הפסים נחשב סחוס, ולמעלה ממנו כיון שהוא רך יותר נחשב עור.

ג. אפשר לומר שסמוך מאוד לראש הבהמה נחשב סחוס, כיון ששם האוזן מאוד קשה, אך למעלה ממנו נחשב עור.

ד. אפשר לומר שרק הסחוס הקשה שנמצא בתוך נקב האוזן ממש נקרא סחוס, וכל שאר האוזן נקראת עור.

סחוס ותנוך

על המשנה בבכורות פירש רש"י:

הסחוס - תנוך האוזן שקורין טנדרין.

רש"י מפרש שהסחוס הוא התנוך. בתוס' (שם) פירשו גם כן שהסחוס הוא התנוך וז"ל:

מן החסחוס- לשון תנוך הוא, כמו ראשי כנפים והחסחין בפרק כיצד צולין (פסחים פד.), ובדל האוזן מתרגם חסחוס דאודנא (עמוס ג).

לפי פירוש רש"י ותוס' יש זהות בין החסחוס שבאוזן לתנוך.³ כמו כן, על הפסוק 'וימיתך השמן אשר על פפו יתן הפהו על תנוך און המטהר הימנית',⁴ תרגם בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל 'ויממה דמשפתייר ממשהא דעל ידיה יתן פהנא על חסחוס דאודנא דמידכי דימינא'.⁵ כך גם פסק בשו"ע:⁶

וצרימת האזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן. וכיצד צרימת האזן? שנפגמה בחסרון מן התנוך, ולא העור שבשפת האזן, בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים.

התנוך

התנוך נזכר בתורה בשמות (כט, כ) ובויקרא (ח, כ) בעניין סדר הקדשתם של אהרון ובניו, ובפרשת מצורע (ויקרא יד, יד) הוא נזכר לענין טהרת המצורע: 'ולקח הפהו מדם האשם ונתן הפהו על תנוך און המטהר הימנית ועל פהו רגלו הימנית'.

אונקלוס שם תרגם 'ויתן פהנא על רוס אודנא דמידכי דימינא'. מהלשון 'רוס' נראה שהתנוך הוא המקום הגבוה שבאוזן.

לעומת זאת, ב'תרגום יונתן' תרגם 'ויתן פהנא על גדירא מיצעא דאודנא דמידכי דימינא'. כלומר, התנוך הוא באמצע האוזן (גדר האמצעי). כתרגום יונתן מפורש גם בתורת כהנים⁷ שם:

ונתן על תוך⁸ - יכול על תוך ודאי? ת"ל: על נוך. אי על נוך - יכול על גובה של אוזן? ת"ל: תוך נוך.⁹ הא כיצד זה גדר האמצעי.

כך גם מפרש רש"י בכמה מקומות¹⁰ שתנוך הוא גדר האמצעי (שקורין טנדרו"ס/טנרו"ס/טנדרו"ן), כגון בויקרא פרק יד פס' יד:

תנוך - גדר אמצעי שבאוזן. ולשון תנוך לא נודע לי, והפותרים קורים לו טנדרו"ס:

³ וכן פירש רש"י בבכורות (מ, ב) ד"ה 'חסחוס'.

⁴ ויקרא יד, יז.

⁵ אך יש מי שרצה לומר שחסחוס ותנוך הם שני דברים שונים. עיין מלבושי יו"ט שכתב כן בשם הראב"ד על תורת כהנים.

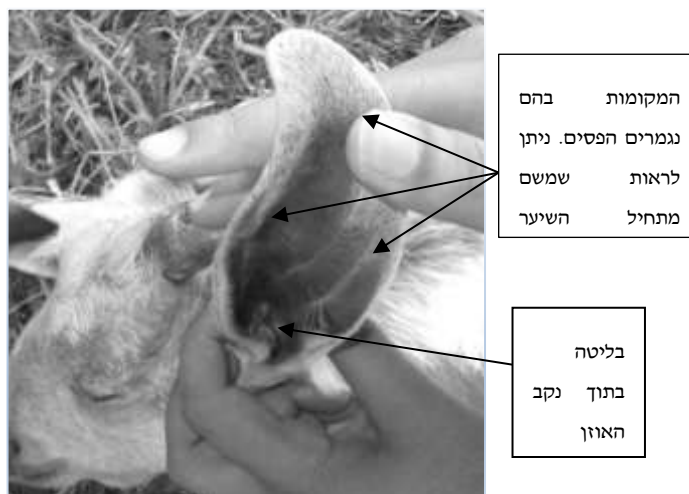
⁶ יו"ד שט, ב.

⁷ מצורע פרשה ג תחילת פרק ג אות ה.

⁸ אולי צ"ל 'תנוך'.

⁹ המלבי"ם (שם) מפרש את כוונת ה'תורת כהנים' שאת המילה 'תנוך' אפשר לפרש בשתי צורות: א. 'תנוך' מלשון 'תוך', והנו"ן היא נוספת. ב. 'תנוך' מלשון 'נוך' והת"ו היא אות נוספת, והכוונה כמו 'חומת אנך' כלומר גובה ('אנך' הוא כלי המדידה בו מודדים את החומה ושמים אותו בגובה החומה). ומפרש התורת כהנים שכיון שכתוב גם 'תוך' וגם 'נוך', תנוך הוא החלק האמצעי שבאוזן (שיחסית לחלק הפנימי הוא חיצון, ויחסית לחלק החיצוני הוא פנימי).

¹⁰ שמות כ"ט כ"י. ויקרא י"ד י"ד. בכורות לו ע"א.

גדר האמצעי

המפרשים נחלקו מהו בדיוק גדר האמצעי שבאוזן.

בפירוש הראב"ד על תורת כהנים שם כתב :

ויכול על תנוך האוזן ממש? תלמוד לומר: 'תנוך'. הא כיצד? זה גדר האמצעי. פירוש, הגדר השני הסמוך לגבוה. ואיני יודע מאין לו כי נוך לשון גבוה הוא. ושמא מוציא אותו מלשון 'נאספו עלי נכים', שפירושו אנשים קשים מאד. וכן הגבוה של האוזן הוא הקשה שבאוזן. ואעפ"י שגדר האמצעי קשה כמותו, אי אתה רשאי להורידו למטה, אלא על מקום הנראה ראשון הוא נותן. אי נמי, אמרינן אי בעי האי או האי להכי כתב רחמנא תנוך דמשמע תוך נוך וכך היא מצותו על הגדר האמצעי.

הראב"ד כותב שגם גדר האמצעי של האוזן וגם הגבוה של האוזן הם קשים. מכאן מוכח שגדר האמצעי פירושו החלק מהסחוס שסמוך לנקב האוזן, והחלק העליון של הסחוס הוא מה שנקרא הגבוה של האוזן (אפשרות א).

הרמב"ם בפירוש המשניות בנגעים¹¹ מגדיר את התנוך כך :

תנוך אוזן, הוא כפי שנתבאר לך עתה, והוא: יש גוף סחוסי מעוגל בולט על פני האוזן מצד הפנים, אם נוגע בו האדם ימצאנו קשה כעין עצם. ומחוצה לו בשר רך כפוף מקיף את כל האוזן, ומבפנים לו תוך האוזן, אותו הגוף הסחוסי, והוא המבדיל בין הבשר הכפוף שמבחוץ שהוא קצה האוזן ובין

¹¹ נגעים פרק יד משנה ט.

תוך האוזן שיש בו השקע. אותו המבדיל הוא תנוך אוזן אשר על איזה חלק ממנו שיהיה או על כולו נותן השמן והדם, והוא אמרם תנוך אוזן זה גדר האמצעי.

בפירוש 'קרבן אהרון' על התורת כהנים (שם) נראה שפירש על פי הרמב"ם: **יכול על תוך ודאי- האזן יש לה ג' חלקים, הא' מחוץ לה יש לה בשר רך מקיף בסבוב האזן כולה, והפנימי הוא אשר הוא תוך האזן ובאמצע אלו השנים יצא על שטח האוזן (שחוט) [נ"א סחוס], שכאשר יגע בו האדם ימצאהו חזק דומה לעצם, ולזה אמר דאילו אמר קרא על תוך אזן, הוה משמע שיהיה במקום הפנימי מהאוזן שהוא תוך האזן ממש.**

הרמב"ם והקרבן אהרון מגדירים את הגדר האמצעי כמה שנמצא בין תוך האוזן, לבין בשר רך שמקיף את האוזן. בהסבר דבריהם נחלקו המפרשים.

במלבושי יו"ט¹² הסביר שלפי דבריהם גדר האמצעי הוא כל החלק הקשיח שבאוזן האדם, לאפוקי העור הרך שיש בקצה האוזן (אפשרות ב). כך הוא מפרש גם את דברי רש"י, שפירש סתם 'גדר האמצעי'.

לעומת זאת, בשו"ת צ"צ (לובאוויטש)¹³ כתב שמה שהם קראו לו בשר רך, הכוונה לכל החלק הקשה שמקיף את החלק הקעור (אפשרות א). וז"ל:

ולפ"ז משמע לכאורה דעליונית האזן אף על פי שהוא קשה אינו סחוס כדמוכח ממ"ש הקרבן אהרן פ' מצורע וז"ל יש לה (להאזן) ג' חלקים הא' מחוץ יש לה בשר רך מקיף בסיבוב האזן כולה והפנימי הוא אשר תוך האוזן ובאמצע אלו השנים יצא על שטח האוזן שחוט (נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל סחוס) שכאשר יגע בו האדם ימצאהו חזק דומה לעצם כו' וזהו גדר האמצעי עכ"ל. הרי כ' שיש בשר מקיף בסיבוב האוזן כולה אשר אינו נק' סחוס. א"כ עליוני' האוזן צ"ל דלאו היינו סחוס, כיון שאין דבר אחר מקיף לו. **ואף על פי שהוא קשה צ"ל דאינו דומה לסחוס אשר הוא קשה כעצם.**

יוצא שישנן שתי שיטות בהבנה מהו 'גדר האמצעי' שכתוב בתורת כהנים. לפי פירוש המלבושי יום טוב, התנוך כולל את כל החלק הקשה שבאוזן, ואילו לפי פירוש הצמח צדק התנוך כולל רק את החלק הקעור שבאוזן ולא את החלק העליון אע"פ שהוא קשה.

שיטת רש"י

באוזן אדם

כאמור, על המשנה פירש רש"י:

החסחוס - תנוך האוזן שקורין טנדרין. אבל לא מן העור - דהדר בריא ולא הוי מומא. והאי עור היינו אליה רכה של אוזן.

¹² מלבושי יו"ט יו"ד סימן י"ד (המלבושי יו"ט הנזכר כאן הוא נכדו של בעל התוס' יו"ט).

¹³ שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) יורה דעה סימן רכט.

בדברי חמודות¹⁴ דקדק מדברי רש"י שכתב שהעור הוא האליה שכל מה שאינו מן האליה אינו מן העור ונחשב סחוס. וצריך לעיין בדברי רש"י, שהרי רש"י כתב שהסחוס הוא התנוך, ועל תנוך הוא פירש שהוא גדר האמצעי. וגם אם נאמר שגדר האמצעי כולל את כל החלק הקשה שבאוזן (כפירוש המלבושי יו"ט), מ"מ העור הרך שסביב האוזן אינו נחשב תנוך וממילא אינו מהסחוס, ואיך פירש רש"י שהעור שאין בו מומים הוא רק האליה, שמשמע מכאן שהעור הרך שסביב האוזן הוא חלק מהסחוס?

בשו"ת 'צמח צדק' (ליובאוויטש) תירץ בשני אופנים:

א. רש"י מסביר שכל החלק העליון של האוזן (כולל העור הרך) נחשב תנוך, וזה נקרא גדר האמצעי כיון שהוא ממוצע בין האליה לפנים האוזן.

ב. רש"י מסביר שגדר האמצעי הוא כל החלק הקשה שבאוזן (כפירוש המלבושי יו"ט), ומה שאמר שהעור הוא האליה כוונתו שגם העור הרך נקרא אליה. כן תירצו גם בשו"ת 'בית שערים'¹⁵ ובחזו"א¹⁶ ובספר 'נוכח השולחן'¹⁷ וכן נראה שהבין בשו"ת 'שמחת כהן'¹⁸.

מצאנו באחרונים תירוצים נוספים לשאלה זו:

ג. בשו"ת מהרש"ם¹⁹ הסביר שאע"פ שהסחוס הוא התנוך בדוקא, הלשון שנקטה המשנה 'מן החסחוס' מורה שהמומים לא צריכים להיות דוקא בסחוס אלא כל הדומה לסחוס נחשב סחוס, ואפילו מה שאינו מן הגדר האמצעי. אולם קשה, שהרי כשאמרו 'אבל לא העור', משמע עור בדוקא, ורש"י פירש שהעור הוא האליה, וא"כ גם העור הרך שמקיף את האוזן נחשב סחוס, והוא אינו קשה ואי אפשר לומר שהוא נכלל בלשון 'מן החסחוס'?! ע"ז תירץ שגרסת רש"י בגמרא היא 'אבל לא מן העור' וגם פה נפרש שלמרות שהעור הוא האליה בדוקא, לענין מומים כל מה שדומה לעור נחשב עור²⁰.

ד. בשו"ת 'בית שלמה'²¹ תירץ שרש"י לא התכוין לומר שסחוס הוא דוקא תנוך האמור בפרשת מצורע אלא בא לומר שסחוס הוא קשה כמו תנוך, ובאמת חיסרון בכל החלק הקשה שבאוזן נחשב מום²².

ה. בספר 'מעשי למלך'²³ נראה שהבין שמה שפירש רש"י שהעור הוא האליה הוא לאו דוקא אלא האליה היא חלק מן העור אך לא כולו וז"ל:

¹⁴ דברי חמודות מסכת בכורות פרק ו סימן א.

¹⁵ חלק יורה דעה סימן שצב.

¹⁶ בכורות סי' כ"ה ס"ק ב'.

¹⁷ על יו"ד סימן שי"ג.

¹⁸ יורה דעה ב סימן קמ.

¹⁹ חלק א סימן קיג.

²⁰ ומתירץ שם עוד, שגם לפי הגירסא שלנו בגמרא, מ"מ דיוקא דרישא עיקר, וכמו שכתב בשו"ת ח"צ סימן סא.

²¹ חלק אורח חיים סימן סח.

²² עיין שם שזוהי דעת השואל, ובבית שלמה הסכים לו, אלא שלא פסק זאת למעשה כיון שהט"ז הבין שסחוס הוא תנוך בדוקא.

²³ הלכות ביאת המקדש פרק ז.

(ג) העור המוקף לסחוס האוזן וכו'. והנה בבכורות איתא נפגמה אזנו מן הסחוס ולא מן העור, ופירש"י היינו אלי' רבה של אוזן, ובטור סי' ש"ט כ' העור שמשפת האוזן [...] דלפירש"י והטור אין מבורר עד היכן הוא הרכה. מדבריו 'דלפירוש רש"י והטור אין מבורר עד היכן הוא הרכה', משמע שהוא הבין שמה שאמר רש"י שהעור הוא האליה הוא לאו דוקא, שאם העור הוא האליה בלבד, אם כן מבורר עד היכן הוא החלק הרך. יוצא אם כן, שלפי ההסבר הראשון של הצ"צ, לרש"י כל החלק העליון של אוזן האדם נחשב סחוס, כולל העור הרך (אפשרות ג), וכך הבין גם מהר"י קורקוס²⁴ את שיטת רש"י. לעומת זאת, לפי שאר ההסברים, לרש"י החלק הקשה שבאוזן נחשב סחוס, אך העור הרך שמקיף את האוזן נחשב עור.

אוזן בהמה

לפי ההסברים לעיל, כל החלק הקשה שבאוזן האדם נחשב סחוס, ורק האליה והעור הרך נחשבים עור. לכאורה, אם נקביל זאת לבהמה שאין לה אליה ויש לה רק קצת עור שמקיף את האוזן, כל האוזן תיחשב סחוס, ורק העור המקיף את האוזן יחשב עור (אפשרות ד). אלא שבתשובה המיוחסת לבעל התניא²⁵ כתב שלדעת רש"י אפשר לחלק בין אוזן האדם לבהמה, שבאוזן האדם רק האליה והעור הרך הם רכים, ואילו לבהמה (להבנתו) כל אוזן הבהמה היא רכה ואולי כולה נקראת אליה.

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת בכורות פרק ו משנה א : [א] נפגמה - חסרה, כלומר שנחתך ממנה מגוף הסחוס לא מן הקצה העליון שהוא כמו עור. בהלכות ביאת מקדש ז, ב כתב הרמב"ם : חמשה [מומים] באוזן, ואלו הן: מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם, אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נסדק.

האם יש מחלוקת בין רמב"ם לרש"י

בכסף משנה (שם) העתיק על דברי הרמב"ם את פירוש רש"י : ה' באוזן ואלו הם מי שנפגם סחוס אזנו וכו'. בר"פ (דף ל"ז): על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן החסחוס אבל לא מן העור נסדקה אף על פי שלא חסרה ניקבה מלא כרשינה או שיבשה אי זו היא יבשה כל

²⁴ הלי ביאת מקדש ז, א ד"ה 'כל המומין'.

²⁵ נדפסה בספר שו"ע הרב עם ביאור דברי שלום חלק ג עמי שכה. ועיין שם שתשובה זו נדפסה בספר שארית יהודה ע"ש מהר"י"ל אחיו של בעל התניא, אך קרוב לודאי שתשובה זו היא מבעל התניא עצמו.

שתנקב ואינה מוציאה טיפת דם. ופירש"י: סחוס - תנוך האוזן וכו', אבל לא מן העור - דהדרא בריא ולא הוי מומא, והאי עור היינו אליה רכה של אזן.

משמע מדבריו שדעת הרמב"ם כדעת רש"י. ואע"פ שרש"י פירש שהעור הוא האליה, ואילו הרמב"ם פירש שהעור הוא העור המוקף לסחוס האוזן.

אמנם בעל התוס' יו"ט²⁶ הבין שרש"י ורמב"ם חולקים²⁷ וז"ל:

אבל לא מן העור - פי' הר"ב [רע"ב ציטט את לשון רש"י. שע"ה.] היינו אליה. משמע שהוא העור שבתחתית האוזן. ול' הטור סימן ש"ט העור שמשפת האוזן. עד כאן. אבל מלשון הרמב"ם שהעתיקתי לעיל הוא כל המקיף. וכן לשונו רפ"ז מהלכות ביאת מקדש העור המוקף לסחוס האוזן. ולפיכך אני תמה על הכ"מ שנראה מדבריו שמשוה המדות בפירש"י והרמב"ם.

בעל התוס' יום טוב מבין שמדברי רש"י משמע שרק האליה היא מן העור, ואילו הרמב"ם מסביר שיש גם עור המוקף לסחוס האוזן שהוא עור. ולכן אמר שיש מחלוקת בין רש"י לרמב"ם בהגדרת סחוס האוזן. להבנתו גם הטור²⁸ שהסביר שהעור הוא העור שמשפת האוזן סובר כדעת רש"י, ולפיכך הוא תמה על הכסף משנה שהעתיק את דברי רש"י בפירושו לרמב"ם, וגם פסק בשו"ע²⁹ כלשון הטור ולא כדעת הרמב"ם.

מהי מחלוקת רש"י ורמב"ם

מהר"י קורקוס מבין שדעת רש"י שרק האליה נחשבת עור, אך כל החצי העליון של האוזן נחשב סחוס, כולל העור הרך שמקיף את האוזן. לעומת זאת, דעת הרמב"ם היא שהעור הרך המקיף את האוזן נחשב עור.

אולם, בתשובה המיוחסת לבעל התניא הסביר שדעת רש"י היא שכל החלק הקשה שבאוזן האדם נחשב סחוס, ודעת הרמב"ם שרק החלק הפנימי של האוזן נחשב סחוס, אך כל החלק החיצוני שמקיף את החלק הפנימי נחשב עור, אע"פ שיש בו קושי (אפשרות א). ומה שכתב הרמב"ם שהעור המוקף לסחוס האוזן אין בו מומים, כוונתו לכל החלק העליון של האוזן³⁰. בשו"ת צ"צ ביאר שאע"פ שיש קצת קושי בחלק הזה, מ"מ הוא אינו דומה לחלק הפנימי שהוא קשה יותר. להבנתם, בבהמה שאין שינוי לכל אורך אזנה, החלק המקביל לסחוס שבאוזן האדם הוא הסחוס הקשה הנמצא בתוך נקב האוזן³¹ (אפשרות ד).

²⁶ תוס' יו"ט בכורות ו, א. וכן כתב בדברי חמודות בכורות פרק ו אות א.

²⁷ גם מהר"י קורקוס (הלי' ביאת מקדש ז, א ד"ה 'כל המומין') הבין שיש מחלוקת בין רש"י לרמב"ם, וכתבתי בפנים בשם התוס' יו"ט כיון שהפוסקים הביאו את הדברים משמו.

²⁸ יו"ד ש"ט.

²⁹ יו"ד ש"ט ב.

³⁰ כן הבינו גם בשו"ת השיב משה, שואל ומשיב ובבית שלמה.

³¹ עיין לקמן על דברי תרומת הדשן דכוונת בעל התניא שכל החלק הקשה שבתוך נקב האוזן נחשב סחוס ולא רק המחיצה הפנימית.

בשו"ת 'בית שערים' חלק על בעל התוס' יו"ט, והסביר שמה שאמר הרמב"ם שהעור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום, כוונתו לעור הרך המקיף את אוזן האדם, והסחוס הוא כל החלק הקשה שבאוזן (אפשרות ב). לשיטתו אין מחלוקת בין רש"י לרמב"ם, ושניהם לדבר אחד התכוונו. בשיטה זו עמדו המעשי למלך, החזו"א ובשו"ת 'שמחת כהן'. כך לכאורה נראה בדעת השו"ע שלא חילק בין שיטת הרמב"ם לשיטת רש"י כדלעיל וכך הבין דבריו בשו"ת 'שמחת כהן'. להבנתם, באוזן הבהמה כל אורך האוזן נקרא סחוס ולא רק המחיצה הפנימית.

שיטת מהרי"ל

בדברי מהרי"ל³² מצאנו הגדרה חדשה מהו הסחוס:

על אודות הבכור, אם המום מום מובהק שנצטרם אזנו מן הסחוס דהיינו עב שבאוזן, אז מותר לשוחטו [ובסימן ק"ג הוסיף ויש מן המורים שלא דייקי כולי האי, אולי משגה הוא].

מהרי"ל מסביר שהסחוס הוא החלק העב שבאוזן, הפוסקים (בית שלמה, שואל ומשיב³³, מהרש"ם) הבינו שדעתו היא שהסחוס נמצא לכל אורך אוזן הבהמה³⁴. אולם במקום אחר מצאנו ספק בדברי מהרי"ל³⁵:

מופת דורנו (מוהר"י) [מוהר"ר] יעקב לוי הא דלעיל חשיב לי' מר זה שנת' על אודות הבכור שבועמלינג"ן ועתה למדנו רבינו מהותו של הסחוס כי מהר' איגר"א היה פה ונשאנו ונתנו בדבר. ונ"ל שהתחוס [צ"ל הסחוס] ר"ל העב שבאוזן בכל מקום שהוא, הן למעלה הן למטה סמוך לראש ולאפוקי העור שסביב האוזן, וכן (משמ"מ) משמעות הסמ"ג והבכור הנקבר נסדק אזנו מלמעלה עד מטה קרוב לחציו ונתלש ג"כ הצד האחר עם העב שהוא לגמרי מן האוזן. ולפי הנראה לנו אז היה מום גמור ומ"מ לא רצינו לעשות מעשה כי ר' זלמן וועמלינג"ן אמר לנו כשהיה אצל בכור נסתפקת באולי שר"ל שהוא עב שבצד הראש לגמרי ולפ"ז אין כאן מום.

השואל מסתפק האם עב שבאוזן, הוא כל הסחוס שבאוזן, וכהבנת הפוסקים דלעיל, או שמא הוא רק העב הנמצא סמוך לאוזן³⁶, ולא מצאתי מה השיב לו מהרי"ל על שאלה זו.

³² שו"ת מהרי"ל סימן מב.

³³ שו"ת שואל ומשיב מהדורה תניינא חלק א סימן ג.

³⁴ מלשון מהרי"ל 'יש מן המורים שלא דייקי כולי האי' משמע שיש חלק משמעותי שנחשב עור, שאם העור הוא רק העור הדק שסביבות האוזן, מסתמא כשיש צרימה באוזן שהיא צרימה מובהקת מסתמא היא מגיעה לסחוס ולא צריך דיוק רב, ודלא כהבנת הפוסקים. וצ"ע.

³⁵ שו"ת מהרי"ל החדשות סימן קכח.

³⁶ וצ"ע האם כוונתם למחיצה שבתוך האוזן או לגדר חדש. מ"מ אין כונתם כדעת הלקט יושר כדלקמן שהסחוס מגיע עד המקום שיש פסים, כיון שאמרו שהסדק היה עד קרוב לחציו, והפסים באוזן הבהמה ממשיכים הרבה יותר מזה, ואולי כוונתם כהסבר בעל התניא בדברי תרה"ד, או כהסבר שו"ת טוב טעם ודעת בדברי תרה"ד וכדלקמן. וצ"ע.

שיטת מהרא"י

בתרומת הדשן³⁷ כתב גם הוא הגדרה מהו הסחוס שפגימתו היא מום :
והיא דנפגמה אזנו מן הסחוס נראה דסחוס הוא קשה במשמוש היד, ויש
לו גובה קצת מבפנים בתוך האוזן, ובאזני האדם נמי ניכר כך, דכל בשר
שהוא קצת קשה וקצת רך, ואנו קורין אותו קרושפי"ל זהו נקרא סחוס,
כמו ראשי כנפים והסחוסין בפ' כיצד צולין במשנה ע"ש, נאם הקטן והצעיר
שבישראל.

בהבנת דברי תרומת הדשן נחלקו הפוסקים. בשו"ע הרב³⁸ דייק מלשונו 'ויש לו
גובה קצת מבפנים בתוך האוזן' שכוונתו היא למחיצה הנמצאת בתוך נקב
האוזן³⁹. בתשובה הוא מסביר, שלא רק המחיצה הזאת ממש היא הסחוס, אלא
גם קצת למעלה ממנה שהוא גם כן קשה יותר, ואפשר למשש אותו מבחוץ. את
דבריו אלו הוא מוכיח מלשון תה"ד 'דהסחוס הוא קשה במשמוש היד' שמשמע
שאפשר למשש אותו מבחוץ, ואת המחיצה עצמה אי אפשר למשש מבחוץ⁴⁰.
אולם בשו"ת 'בית שלמה' הבין שלדעת תרומת הדשן כל אורך האוזן נקרא סחוס,
וכן הבינו גם כן בשו"ת 'שואל ומשיב' ובשו"ת מהרש"ם. בשו"ת 'משיב דבר' כתב
שמלשון תרומת הדשן 'דסחוס הוא קשה במשמוש היד' מוכח שכל החלק הקשה
שבאוזן נקרא סחוס, ועוד משמע שצריך למשמש ואינו ניכר לעין ללא משמוש היד.
ומה שכתב תה"ד שיש לו גובה בתוך האוזן כוונתו היא שאותו סחוס שלאורך
האוזן אין לו גובה ואינו ניכר, כשהוא מגיע לתוך האוזן יש לו גובה וזהו סימנו.⁴¹
אמנם ב'לקט יושר'⁴² הוסיף לדברי תרומת הדשן על קושי הסחוס גם חילוק חדש
בין הסחוס לתנוך :

על דבר הבכור שנצטרם אזנו פגימה שיש בו חסרון כמעט ברוחב איסר. לא
פירשת דברך אם החסרון מן הסחוס שהוא הקשה שבאזן ורש"י פירש
שקורין אותו טנרוס. דהכי תנן בפ' על אלו מומין נפגמה אזנו מן הסחוס
ולא מן העור, ופרש"י דהעור היינו אליה רכה שבאוזן והפגימה שם לא הוי
מום דהדר' ברי. ונראה דהסחוס קרוי כל מה שהוא חרוץ ופגום ולא אותו
מקום שהוא פשוט ושוה, כי כל אותו מקום רך הוא, ואם נפגמה אזנו מן
הסחוס אפילו כחצי איסר נראה דשוחטין עליו במדינה.

לאורך אוזן הבהמה יש פסים שמגיעים בערך עד שני שלישי האוזן. ה'לקט יושר'
פוסק שכל המקום בו יש פסים, נחשב סחוס ולמעלה ממנו נחשב עור. כיון
שה'לקט יושר' הוא תלמיד מובהק של בעל תרומת הדשן, אולי אפשר לומר שכך
הוא מסביר בדעת תרומת הדשן, שמה שאמר תרומת הדשן 'ויש לו גובה קצת'

³⁷ תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן רמד.

³⁸ שו"ע הרב סוף הלכות פסח, הלכות מכירת בהמה המבכרת ד"ה 'ומדי דבר'.

³⁹ וכן צידד בשו"ת שמחת כהן, ובשו"ת דעת כהן סימן קפח וקצב.

⁴⁰ נראה שכך הוא מסביר גם את דעת ה"ט"ז שהרי בשו"ע הרב השווה את שיטת ה"ט"ז לתה"ד.

⁴¹ ולא זכיתי להבין למה מועיל הסימן הזה.

⁴² לקט יושר חלק ב (יורה דעה) עמוד עג ענין ב. ה'לקט יושר' היה תלמיד של בעל תרומת הדשן.

כוונתו לפסים האלו שהם בולטים קצת. ואכן כך פירש בספר מלבושי יו"ט את שיטת תרומת הדשן.

אולם, בתשובה המיוחסת לבעל התניא דחה את הסברם בתרומת הדשן, כיון שא"כ היה צריך תרומת הדשן לומר 'ויש להם גובה' בלשון רבים, כיון שיש כמה חריצים. ועוד, שגם שם עדיין אין האוזן קשה ממש.

הראי"ה בשו"ת 'דעת כהן'⁴³ כתב שנראה שאין מחלוקת בין המהרי"ל למהרא"י, שלכו"ע כל מקום שהוא קצת רך וקצת קשה נקרא סחוס, והוא לא חוזר ומתפא. אולם, יש בזה הבדל בין הבהמות שיש בהמות שאזניהם נוטות ורכות ויש בהמות שאזניהם זקופות וקשות, ולפעמים גם באותו מין יש חילוק בין הפרטים השונים, והכל לפי הבהמה. לדבריו, בבע"ח שאזניהם רכות - רק בפנים נחשב סחוס, ובבע"ח שאזניהם קשות - כל החלק הקשה נחשב סחוס.

שיטת הט"ז

בשו"ע (סימן ש"ט סעיף ב) כתב:

[...] וצרימת האזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא

יותר מחגירת הצפורן. וכיצד צרימת האזן? שנפגמה בחסרון מן התנוך, ולא

העור שבשפת האזן, בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים.

בט"ז⁴⁴ שם כתב:

התנוך - בפרשת מצורע פירש רש"י גדר האמצעי שבאוזן רצונו לומר הוא

הגבוה שבאמצע האוזן שהוא עשוי כעין גדר בפני נקב האוזן: **ולא העור**

שבשפת האוזן - ששם הדר בריא והיינו באליה רכה שבאוזן שנקראת עור.

כן כתב רש"י.

בשו"ע הרב הבין שהט"ז מיירי באוזן בהמה, ומסביר שהחלק המקביל באוזן הבהמה לגדר האמצעי הוא המחיצה הבולטת בתוך נקב האוזן ממש⁴⁵. ולשיטתו, דעת הט"ז היא שרק שם יש מומים באוזן הבהמה. כהבנתו בט"ז הבינו רוב האחרונים.⁴⁶

בשו"ת 'שבט הלוי'⁴⁷ הקשה: ישנה סתירה בדברי הט"ז – בתחילה הוא מפרש שסחוס הוא דוקא גדר האמצעי, אך לאחר מכן מביא את דברי רש"י שהעור הוא האליה, ומשמע מכך שכל מה שהוא לא מן האליה אינו נחשב סחוס.

אכן, בשו"ת 'בית שערים' (יו"ד שצב) הסביר שמה שאמר הט"ז שגדר האמצעי הוא הגבוה שבאמצע האוזן, לא מיירי באוזן בהמה אלא באוזן אדם, וכוונתו שגדר האמצעי באדם הוא אפילו החלק הגבוה שבאוזן (וכמו שהסביר בשיטת הרמב"ם

⁴³ שו"ת דעת כהן (ענייני יורה דעה) סימן קפח.

⁴⁴ ס"ק ד' ו- ה'. הט"ז ציטט את לשון הפרישה בזה, וכתבתי בשם הט"ז כיון שאחרונים הביאו בכל מקום את הדברים משמו.

⁴⁵ כך משמע בשו"ע הרב, אולם בתשובה משמע שמסביר קצת אחרת את הגדר, וכמו שכתבנו בשמו על דברי מהרי"א.

⁴⁶ תפא"י, צ"צ, שואל ומשיב, בית שלמה, שמחת כהן.

⁴⁷ חלק ה סימן קסח.

שכל החלק הקשה שבאוזן נחשב סחוס), וממילא באוזן הבהמה ג"כ כל אורך האוזן חשיב מום.

בשו"ת 'משיב דבר' (ח"ב סי' סא) הסביר ג"כ שהט"ז לא נתכוין לומר שרק בתוך האוזן ממש חשיב סחוס, אלא פירש מהו גדר האמצעי באדם, שהוא הגבוה, וכתב שגם בבהמה יש משהו כעין זה בתוככי האוזן, אך באמת כל אורך האוזן חשיב סחוס.

אמנם, בשו"ת 'טוב טעם ודעת'⁴⁸ כתב דבר חדש, שלדעת הט"ז גדר האמצעי הוא מה שמכסה את נקב האוזן, וכנגדו בבהמה מושכים את האוזן למטה שתכסה את הנקב וכל מה שמכסה את הנקב חשוב סחוס (לשיטתו זה החלק הקשה שבאוזן ואפשר גם לשער במשמוש היד).⁴⁹

הוכחות לשיטות השונות

רציעת אוזנו של עבד עברי

בגמרא (בבלי קידושין כא, ב) מובאת מחלוקת היכן רוצעים את אוזנו של העבד העברי:

אמר רבי אלעזר, יודן בריבי היה דורש: כשהן רוצעים, אין רוצעים אלא במילתא; וחכ"א: אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום; וא"ת במילתא הם רוצעים, היאך עבד עברי כהן יעשה בעל מום? הא אין נרצע אלא בגובה של אזן.

רש"י מסביר שדעת יודן בריבי שרוצעים את אוזן העבד באליה, וחכמים סוברים שהעבד העברי נרצע בסחוס, ומביאים לכך ראיה מכך שקי"ל שלא רוצעים עבד עברי כהן, מפני שזה גורם לו להיות בעל מום, ומוכח שהרציעה היא בסחוס, שאם היא היתה באליה הכהן לא היה נעשה בכך בעל מום. ומסיקה הגמרא 'הא אין נרצע אלא בגובה של אוזן'⁵⁰

וכן פסק ברמב"ם:⁵⁰

כיצד רוצעין [...] ונוקב את אזנו הימנית בגופה של אוזן.

בשו"ת צ"צ רצה להוכיח ממסקנת הגמרא 'הא אין רוצעים אלא בגובה של אוזן' שבכל גובה אוזן האדם יש מומים, ודלא כהבנת הט"ז שהסחוס הוא רק בחלק הפנימי יותר של האוזן.⁵¹

⁴⁸ ח"ג סימן קנ"א.

⁴⁹ צ"ע אם שיטתו שווה לשיטת בעל התניא בדברי מהרא"י.

⁵⁰ הלכות עבדים פרק ג הלכה ט.

⁵¹ בחזו"א הקשה שמוכח שהסחוס הוא לא בתוך נקב האוזן, שהרי לא תתכן שם רציעה, ולא הבינותי דבריו שהרי גם בשו"ע הרב מודה שבאוזן האדם הסחוס הוא בגלוי ושייך בו רציעה, ורק באוזן בהמה סבירא ליה שנמצא בתוך הנקב ממש ואולי הבין החזו"א שהשו"ע הרב אמר גם על אוזן אדם שהסחוס צריך להיות בתוך נקב האוזן ממש, אמנם בדברי התשובה המיוחדת לשו"ע הרב לא משמע כן.

בתשובה המיוחסת לבעל התניא דחה את הוכחתו, וכתב שמלשון הרמב"ם יגופה של אוזן' מוכח שכך היתה גרסתו בגמרא. ולהבנתו יגופה של אוזן' הוא החלק הפנימי של האוזן.

אוזן הגדי שהיתה כפולה

המשנה (בכורות ו, ט) עוסקת בגדי שהיתה אזנו כפולה. רש"י מסביר, שמדובר בגדי שצמחו לו שתי אזנים, אוזן בתוך אוזן. הגמרא בבכורות (מ, ב) מבארת את דין המשנה:

מתני'. אוזן הגדי היתה כפולה, אמרו חכמים: בזמן שהוא עצם אחד - מום, בזמן שאין בו עצם - אינו מום [...] **גמ'.** אזניו כפולות, בחסחסות אחת - ה"ז מום, בשתי חסחסיות - אינו מום.

המשנה אומרת שאם אוזן הגדי נכפלה, והכל עצם אחד - הכפילות היא מום. אמנם, אם אין בו עצם - הכפילות אינה מום. לכאורה, הגמרא מסבירה ש'עצם' בלשון המשנה פירושו במקרה זה 'סחוס', ואם כל האוזן הכפולה מורכבת מסחוס אחד הכפילות היא מום, ואם יש לאוזן שני סחוסים הכפילות אינה מום. בפירוש רש"י כתב:

בזמן שהוא עצם אחד - שאין להם אלא תנוך אחד שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום. **ואם אינה עצם אחד** - שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום. וטעמא לא איתפרש לי, ולא דמי לבעלת ה' רגלים דהאי אוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך. [...] **חסחוס** - תנוך.

רש"י מסביר שהכוונה ב'עצם' (סחוס) אחד' היא שהאזנים מחוברות מלמעלה, ובעצם מדובר באוזן אחת שנכפלה ונתחברה למטה. ו'אינה עצם אחד' זה כאשר האזנים מופרדות למעלה, ולמעשה יש לאוזן שני סחוסים שאינם מחוברים. לאור דברי רש"י הקשה הצ"צ על שיטת בעל התניא שהבאנו לעיל, שכן מרש"י מוכח שהסחוס נמצא בראש האוזן כלשונו 'שנכפל תנוך העליון לתוכו'.⁵²

ברמב"ם הביא דין זה בהלכות ביאת המקדש פרק ז (הלכה ג) בגירסה הפוכה: מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים, אפילו הגדי שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו שני סחוסין, אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר.

וכן הוא בסמ"ג:⁵³

מי שהיתה אזנו כפולה לשנים אפילו בגדי שדרך אזנו להיות כפולות נוטות ובלבד שיהיו לו שני שחומים אבל אם אין לו אלא שחום אחד הרי הוא כגוף אחד שנכפל וכשר.

הרמב"ם והסמ"ג פוסקים לכאורה ההיפך ממשנתנו, שאם יש לו שני סחוסים הכפילות היא מום, ובסחוס אחד הכפילות אינה מום. הכסף משנה מסביר שהיתה לרמב"ם גירסה אחרת במשנה ובגמרא. גם מדברי הרמב"ם ניתן לכאורה להוכיח

⁵² וכן הקשה גם בשו"ת בית שערים, בשו"ת מהרש"ם ובחזו"א.

⁵³ לאוין סימן שח.

שכל אורך האוזן הוא סחוס, שהרי הרמב"ם מסביר שהכפילות באוזן היא כפילות הדומה לכפילות אוזן הגדי (שבקצה האוזן הוא נכפל), וע"ז כתב שאם יש לו רק סחוס אחד שהוא כגוף אחד שנכפל לא הוי מום, ומוכח שגם קצה האוזן נחשב סחוס שמום פוסל בו⁵⁴.

בתשובה המיוחסת לבעל התניא תירץ :

א. באמת הסחוס נמצא למטה, ומה שכתב הרמב"ם 'והרי הוא כגוף אחד שנכפל' הוא דבר נוסף. כלומר, כדי שהכפילות לא תהווה מום צריך שני תנאים: א. שיהיה רק סחוס אחד (בתוככי אוזן הגדי).

ב. שהעור יראה כגוף אחד שנכפל ולא כשני גופים. הוא מוסיף שהסבר זה מתאים לדעת הרמב"ם, אך לא ללשון הסמ"ג שכתב 'אם אין לו אלא סחוס אחד הרי הוא כגוף אחד שנכפל'. כמובן, שלא ניתן לומר הסבר זה בשיטת רש"י.

ג. לשון סחוס כאן הוא לשון מושאל, ובאמת לענין דין מומי האוזן, הסחוס הוא רק בתוך נקב האוזן ממש, אלא שלעיתים משאילים את השם סחוס גם לחלק של האוזן שמדינא הוא עור. את ההסבר הזה הוא מסמיך על לשון הרמב"ם בפירושו למשנה בבכורות 'כגון שנחתך ממנה מגוף החסחוס, לא מן קצה העליון, **שהוא דומה לעור ונקרא בשם חסחוס**'. כלומר, גם החלק של העור שבאוזן הבהמה נקרא בשם חסחוס, אע"פ שמדינא אינו סחוס. לפי הסבר זה ניתן לתרץ גם את שיטת רש"י והסמ"ג.

גדיא באודניה

במסכת בכורות דף לה עמוד א למדנו :

א"ר יהודה: מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם. אמר רבא:

גדיא - באודניה, אימרא בשפוותיה. איכא דאמרי: אימרא נמי באודניה,

אימור דרך צדעיו נפק.

וכתב רש"י בפירושו :

קודם שיצא לאויר העולם - דבכור אינו קדוש עד שתקדשו רחם. **גדיא**

באודניה - גדי אזניו ארוכות וקודם שיצא כל ראשו נראין אזניו, ויכול

להטיל מום דכל זמן שלא יצא כל ראשו אינו כילוד. **אימרא בשיפתיה** -

ששפתיו נראין תחלה ואזניו קשורות ואינן נראות עד שיצא כל ראשו.

צדעיו - טונפל"ש.

הגמרא אומרת שאפשר להטיל מום בבכור טרם יציאתו לאויר העולם, ומפרש

רבא שבגדי אפשר להטיל מום באזניו. רש"י מסביר שהסיבה שדוקא בגדי אפשר

להטיל מום באזניו, כיון שאזניו ארוכות.

הצ"צ⁵⁵ כתב להוכיח מכאן שכל האוזן נידונת כסחוס, שאם הסחוס הוא רק בתוך

נקב האוזן, מה אכפת לי שגדי אזניו ארוכות? הרי אזניו ארוכות רק בחלק החיצוני

בו אין מומים!

בתוס' שם כתבו :

⁵⁴ בית שערים

⁵⁵ וכן הקשו הבית שערים והחזו"א.

גדיא באודניה - כשרואה שמיעוט הראש בחוץ יכול להטיל מום באוזן, ואין לו לחוש מרישא האוזן שמא יצא רוב הראש וחזר, דמתוך שאזני הגדי גדולות דרך אזנים לצאת במיעוט הראש. **אימרא בשפוותיה** - אבל באזניה לא, ויש לו לחוש שמא יצא רוב הראש וחזר.

תוסי' באים לענות על השאלה מדוע בכבש לא ניתן לעשות מומים באוזן, הרי אם יקרה שיצאו אזניו בתחילת יציאת הראש, מדוע שלא יטיל בו מום?! על כך עונים תוסי', שכיון שבכבש אין דרך אזניו לצאת ראשונות, חוששים שמא יצא רוב הראש וחזר, אך בגדי שאזניו ארוכות, דרך אזניו לצאת ראשונות.

בשו"ת 'בית שערים' כתב שאפשר ליישב את קושיית ה'צמח צדק' על שיטת בעל התניא על פי התוסי'. את לשון תוסי' 'כשרואה שמיעוט הראש בחוץ יכול להטיל מום באוזן', אפשר להסביר שאין הכונה שיטיל מום בקצה האוזן, אלא דוקא כשמתחיל לצאת הראש שאז נגלית המחיצה שבתוך עומק האוזן.⁵⁶ בעל התניא מתרץ שבאמת יש גם חלק קטן מבחוץ שנחשב סחוס ואצל הגדי הוא קצת גדול יותר, וזוהי כוונת רש"י.

מומים שבסתר

בתפא"י (בכורות ו, בועז אות א) הקשה על ה"ט"ז⁵⁷ שלא יתכן שהסחוס הוא המחיצה הנמצאת בעומק האוזן:

ולא זכיתי להבין דברי ר"ז [י"ד ש"ט סק"ד] שכתב שסחוס הוא הקנארפעל שבאמצע אוזן. ותמהני, שהרי אין לבהמה גדר באמצע אוזן. ורק באדם ישנו כן. ומה שיש לבהמה בתחתית עומק האוזן כעין מחיצה קטנה. נ"ל דמעומד בעומק לא עדיף ממחיצת אמצעי שבחוטם. דה"ל כמום שבסתר⁵⁸.

לענ"ד אפשר לתרץ על פי שיטת בעל התניא בתשובה, שלא רק המחיצה הפנימית ממש היא סחוס אלא גם קצת למעלה ממנה, ולכן החלק הזה הוא מום שבגלוי.

⁵⁶ ולכאורה לשון תוסי' היא קושיא על שיטת הסוברים שהסחוס הוא בכל האוזן, שמדוע צריך לחכות שיצא מיעוט הראש, הרי יכול להטיל בו מום אף שלא יצא הראש כלל?! ואולי אפשר לתרץ שכונת התוסי' שאע"פ שיצא מיעוט הראש אין לחשוש שמא יצא רובו וחזר ואה"נ יכול להטיל בו מום אף טרם שיצא הראש כלל.

⁵⁷ לפי הבנתו ב"ט"ז וכדלעיל.

⁵⁸ בשו"ת בית שערים כתב שאפשר ליישב קושיא זו על פי שיטת התוסי' בבבא קמא צח: ד"ה 'מתיב רבא וכו', שכתבו לענין המכה את עבדו על אזנו וחרשו שחייב לדעת רבא כיון שאי אפשר שלא עשה בו חבורה בפנים, והקשה התוסי' שבגלוי אין חיסרון ובפנים הוא מום שבסתר, ומדוע העבד יוצא לחירות? ובתירוץ השני תירץ שאין צריך שיהיה המום בגלוי אלא סגי שהאבר שיהיה בו מום יהיה בגלוי. ולפי זה אפשר לומר גם כאן שאע"פ שהסחוס אינו בגלוי, האוזן עצמה היא בגלוי.

סיכום ופסיקה

סיכום השיטות:

- א. כל האוזן נחשבת סחוס מלבד שפת האוזן ממש. כך פסקו ה'בית שערים', הי'משיב דבר', החזו"א וה'שמחת כהן'.
- ב. לקט יושר - כל המקום שיש בו פסים בולטים נחשב סחוס, ושאר האוזן נחשבת עור.
- ג. הראי"ה קוק (דעת כהן) - הכל לפי הבהמה, ובמקום שאזנה נכפלת ורכה לא נחשב סחוס, ואם אזנה קשה נחשב סחוס.
- ה. רבי שלמה קלוגר (טוב טעם ודעת) - כל חלק האוזן שמכסה את הנקב נחשב סחוס, ומה שלא נחשב עור.
- ו. בעל התניא - רק המחיצה הבולטת שבתוך נקב האוזן נחשבת סחוס.
- הצמח צדק, השואל ומשיב, בית שלמה, מהרש"ם והשדי חמד חששו לשיטות המחמירות.

פסיקות אחרוני זמננו

- א. בשו"ת יביע אומר⁵⁹ ובשו"ת אבן ישראל⁶⁰ פסקו בצורה ברורה כדעת החזו"א ודעימיה, שבכל האוזן יש מומים. וכן נראה דעת הרב ליאור⁶¹ שהשיב על בכור שניקבה אוזנו ע"י עגיל כדי לסמנו, שהוא מום ואפשר לשחוט עליו.⁶² בשו"ת שבת הלוי⁶³ ג"כ צידד כן לדינא.⁶⁴
- ב. בשו"ת אגרי"מ⁶⁵ ובשו"ת כסא שלמה⁶⁶ נקטו שלדינא הוא פלוגתא דרבוותא ואין להתיר ללא צד נוסף.⁶⁷
- ג. בשו"ת ציץ אליעזר פסק כדברי הראי"ה בשו"ת דעת כהן שהכל תלוי באוזן הבהמה וכדלעיל.
- ד. בשו"ת ישכיל עבדי⁶⁸ נקט בפשיטות שיש להחמיר כדעת בעל התניא.

⁵⁹ חלק י יו"ד סימן נ"ח.

⁶⁰ להגאון ר' יעקב ישראל פישר זצ"ל. חלק ז סימן ז.

⁶¹ שו"ת דבר חברון יורה דעה ב סימן תמ"א.

⁶² שאלתי בעל דיר, והסביר שאת העגיל שמים בדי"כ על החלק היותר חזק של האוזן (בערך המקום בו יש פסים), כי אחרת הוא עלול ליפול.

⁶³ חלק ה סימן קס"ח.

⁶⁴ אלא שכתב שם 'דגם אם נחשוש לחומרת הגרש"ז בודאי בכור...', וצירף שם עוד ספק. וצ"ע אם לדינא סובר שצריך לחשוש, או שבנידון שלו כתב כן לקושטא דמילתא.

⁶⁵ יורה דעה חלק א סימן קצ"ט.

⁶⁶ שו"ת יו"ד סימן פ"ב.

⁶⁷ עיין בקובץ תשובות מהרב אלישיב זצ"ל חלק א סימן קכ, דמשמע מדבריו דחושש לשיטות המחמירים כדעת מהרש"ם. אולם בסוף התשובה לא הבנתי אם מתיר לגמרי (כיון שבמקרה הנדון שם היו עוד ספיקות ותערובות), או שמתיר רק לגוי.

⁶⁸ חלק ו יו"ד סימן י"א.

כשרות בהמה למזבח

והנה בכל זה דנו הפוסקים לענין דין בכור בהמה טהורה בזמן הזה, שאין לו תקנה אלא שיפול בו מום. בדין זה נחלקו אם אפשר להקל שכל האוזן נחשבת סחוס לענין מום, או שצריך לחשוש שמא לא כל האוזן היא הסחוס. אולם, לענין דין הקרבה לגבי המזבח, נראה דלית מאן דפליג שאין להקריב בהמה שיש לה נקב או פגימה אפילו אם היא בראש אזנה. שהרי לרוב הפוסקים כל האוזן נחשבת סחוס מדינא גם להקל, אלא שיש שחששו לשיטת שו"ע הרב. ועוד, שנראה שגם שו"ע הרב מודה שפשוט דברי רש"י על הגמרא בבכורות הוא שכל האוזן נחשבת סחוס, ולא יצאנו מידי פלוגתא דרבוותא.

מומי כהנים

לעומת דין הבהמה, לענין מומי כהנים יש לדון. שכן לפי האמור לעיל, ישנן שלוש שיטות לענין מומי אדם:

א. בעל התניא הבין שלדעת הרמב"ם רק החלק הקעור שסמוך לנקב האוזן נידון כסחוס, וכל השאר נידון כעור. וכשיטתו הבינו גם בשו"ת צ"צ, בשו"ת השיב משה, שו"ת שואל ומשיב ובשו"ת בית שלמה.

ב. דעת רש"י (לכו"ע) ודעת הרמב"ם לפי הבנת הבית שערים (ומעשי למלך, חזו"א ושמחת כהן), וכך נראית גם דעת השו"ע, שכל החלק הקשה שבאוזן נידון כסחוס, ורק העור הרך המקיף את האוזן נידון כעור.

ג. הבנת מהר"י קורקוס בדעת רש"י היא שרק האליה נחשבת עור וכל החצי העליון של האוזן נחשב סחוס כולל העור הרך.

נראה שלהלכה, לענין מומי כהנים נחמיר שכל החלק הקשה שבאוזן נחשב כסחוס, אך לענין העור הרך שמקיף את האוזן יש להסתפק אם יש לחשוש להבנת מהר"י קורקוס ברש"י, שגם העור הרך שמקיף את האוזן נידון כסחוס.

